

כמה עולה לנו הסכסוך ומה נרויח מסיומו?

תמצית מחקר של מכון RAND

חוקרים במכון RAND האמריקאי בדקו את המחיר הכלכלי של הסכסוך עם הפלסטינים למדינת ישראל ולכל אחד מאזרחיה ובכמה תעלה רמת החיים שלנו ושלםם בעשור לאחר השגת הסכם מדיני.

by C. Ross Anthony, Daniel Egel, Charles P. Ries, Craig Bond, Andrew Liepman, Jeffrey Martini, Steven Simon, Shira Efron, Bradley D. Stein, Lynsay Ayer, Mary E. Vaiana

הסכסוך בין ישראל והפלסטינים היה התופעה המגדירה את המזרח התיכון במרבית שנות המאה העשרים. זאת, למרות מיליארדי הדולרים שהוזרמו כדי לתמוך, להתנגד או לפתור את הקונפליקט שנמשך עשרות שנים, כולל התפרצויות אלימות כמו העימות האחרון בין ישראל לעזה בקיץ 2014.

מחקר זה אומד את העלות והתועלת, על פני העשור הבא, של כל אחד מחמישה תרחישים אפשריים – פתרון שתי מדינות, נסיגה חד-צדדית מוסכמת, נסיגה חד-צדדית לא מוסכמת, התנגדות בלתי אלימה והתקוממות אלימה (אינתיפאדה) ומשווה אותן לעלות ולתועלת של המשך הקיפאון הקיים, קיפאון שהוא המגמה השלטת היום. הניתוח מתמקד במחיר הכלכלי של הקונפליקט, כולל מחיר הביטחון. נוסף לכך, נבדקו בקצרה גם עלויות סמויות והעלות של כל תרחיש לקהילה הבינלאומית.

המחקר שנערך במתודולוגיה של מכון RAND, מתבסס על עובדות ועשוי להביא לשיח פורה על מדיניות. מטרתו העיקרית היא לספק לכל הצדדים מידע רחב ואמין על האפשרויות הקיימות והמחירים והתוצאות הצפויים מכל אפשרות.

הממצאים העיקריים

נובעים מניתוח כלכלי של כל אחד מחמשת התרחישים:

- פתרון שתי מדינות יניב את התוצאה הכלכלית הכדאית ביותר לישראלים ולפלסטינים. הישראלים ישיגו יותר מפי שניים מהפלסטינים – 123 מיליארד דולר לעומת 50 מיליארד לפלסטינים במשך עשור.
- יחסית למצבם הנוכחי, הפלסטינים ישיגו יותר. הכנסה לנפש פלסטינית תצמח בכ-36% מזו הצפויה בשנת 2024 בקיפאון הקיים, לעומת 5% במוצע לכל ישראל.
- לחזרה למאבק אלים תהיינה השלכות כלכליות שליליות גם לפלסטינים וגם לישראלים. התמ"ג לנפש בשטחים ובעזה ייפול עד 2024 ב-46% ובישראל בכ-10%.
- ברוב התרחישים ערך ההזדמנויות הכלכליות שישגו או יפסידו שני הצדדים יהיה גבוה יותר מהשינויים הצפויים בעקבות המחיר הישיר.
- נסיגה חד-צדדית של ישראל מהשטחים תגרום למחיר כלכלי כבד לישראל אלא אם הקהילה הבינלאומית תסכים לממן חלק גדול ממחיר היישוב מחדש של המתנחלים.

6. גורמים לא מוחשיים כמו תחושת הביטחון ושאיפה לריבונות הם קריטיים להבנת הקיפאון הקיים ולפתרון הסכסוך.

7. ניצול ההזדמנויות הכלכליות של פתרון שתי מדינות ידרוש השקעות גדולות מצד המגזר הציבורי והפרטי של הקהילה הבינלאומית ושל שני הצדדים המעורבים.

מה הלאה?

מחקרים רבים, כולל זה שלפניכם, תעדו חלק מהיתרונות הכלכליים והאחרים של השלום ואת התוצאות ההרסניות של חזרה לעימות אלים. אך למרות תוצאות ברורות אלה, גורמים רבים מקשים על הקבוצות השונות בחברה הישראלית והפלסטינית להגיע להסכמות פנימיות, וכמובן חיצוניות (בין העמים). גורמים אלה לא מאפשרים לגשר על הפער שעלול להיווצר כאשר יגיעו להחלטה על הסטטוס הסופי של הסוגיות השונות.

בטווח הקרוב, נראה שאף אחד מהתרחישים שנבדקו לא יוכל לשנות את המצב הקיים. רק אם יחול שינוי דרסטי במדיניות של שני הצדדים, תוכל המגמה שתיארנו כאן לעצור. מכאן נראה שהקיפאון ימשיך גם בעשור הבא.

המעגל ההרסני

התכונות העיקריות של הישראלים והפלסטינים, של המדיניות הבינלאומית, החשיבה האסטרטגית, הדינמיקה הפוליטית והמגמות הדמוגרפיות והחברתיות יגבשו את היחסים בין הישראלים לפלסטינים בשנים הבאות. מגמות אלה יהיו חלק ממעגל הפעולה והתגובה המתמשך וישפיעו על תגובות הצדדים. הן יחזקו את המאפיינים, ינציחו ויגבירו את סבב הפעולה והתגובה. כל סבב יחסום בהדרגה אופציות נוספות ועל הצדדים יהיה לשבור את המעגל. ככל שהאופציות יתפוגגו, הצדדים יילכדו בנסיבות הקיימות שיתכן ותהיינה שונות מאוד מהתוצאות להן התרגלו בשלבים מוקדמים יותר של סבב העימות המתמיד.

התוצאות שתוארו בתרחישים שהזכרנו החלו כבר להופיע. סבב ה'מידה כנגד מידה' והלחצים שכל צד מפעיל כבר פועלים בעוצמה. הצדדים של הרשות הפלסטינית באו"ם ובבית המשפט הבינלאומי הפלילי הם חלק מההנחות שלנו בהקשר לתרחיש ההתקוממות הבלתי אלימה. בתגובה, כצפוי, ישראל עצרה את החזרי המס לפלסטינים. הפלסטינים, מצדם, הגיבו על ידי החרמת המוצרים והשירותים הישראלים. הישראלים בתורם הגיבו בהחרמת המוצרים והשירותים הפלסטינים. ארה"ב מחשבת מחדש את העזרה שתיתן לרשות הפלסטינית וחלק מחברי הקונגרס אף יזמו חקיקה שתפסיק לחלוטין את מתן הסיוע. הסבב ממשיך להתגלגל ולוכד את שני הצדדים במצבים שיתכן ולא היו בוחרים בהם.

מבט קדימה לעוד 20 שנה

לפחות חמש מגמות ישפיעו מאוד על סבב הפעולות והתגובות. בהתחשב באופיין, מגמות אלה ימשיכו להתקיים. לעומת העשור הבא בו עסקנו במחקר שלנו, הפרק הבא ידון בטווח זמן של 20 שנה קדימה וינסה לאמוד איך המגמות הללו עלולות להשפיע על סבב הפעולות והתגובות שתוארו.

הרחבת ההתנחלויות – כיום חיים בשטחים ובמזרח ירושלים כ-600,000 מתנחלים. מספר זה גדל בקצב של 5% בשנה. השטח בו הם אווזים מתרחב גם הוא אם כי בקצב איטי יותר. אם ההתנחלויות ימשיכו לצמוח בקצב דומה במשך 20 השנים הבאות, השטח שיהיה פנוי להקמת מדינה פלסטינית בשטחים ובמזרח ירושלים יהיה הרבה יותר קטן ולא רציף. הקושי והמחיר של פינוי מספר גדול כל כך של מתנחלים יהיו הרבה יותר גדולים מהמחיר של פינוי כיום. לכן, האפשרות להקים מדינה פלסטינית תקטן מאוד.

סביבה תקשורתית פתוחה – הסביבה התקשורתית נפתחת יותר ויותר ומאפשרת קשר ישיר וחשוף לחדשות בכל העולם. הגישה לאינטרנט מאפשרת חשיפה מיידית למידע כמעט בכל מקום. הכיסוי הנרחב והתמונות החיות מהלחימה בעזה בקיץ 2014 הם דוגמא לכוח שיש למידע שוטף כזה. מגמה זו גורמת קשיים לשני הצדדים הרוצים לספק את ההסבר שלהם לתמונות. מצב זה נותן גם למחבלים אפשרות לתקשר ולגייס תמיכה ואנשים בקלות שלא תמיד ניתנת למעקב.

טכנולוגיה – טכנולוגית הלחימה מתפתחת במהירות. בעזרת תמיכתן של מדינות אחרות, הטווח ומערכות הניווט של רקטות בהן משתמשים מחבלים, ישתפרו ויתחרו בשיפור הטכנולוגי של מערכות נגד-רקטות ושל כיפת הברזל של ישראל. טכנולוגית הרחפנים תמשיך להשתפר, תהיה זמינה יותר ותעמיד אתגרים ביטחוניים רציניים.

דעת הקהל האמריקאית – דעת הקהל האוהדת של אמריקה תמשיך להתקיים, אך קיימת גם נטיה של יהודים אמריקאים צעירים שאינם אוהדים את ישראל ומדיניותה. לדוגמא: פעולות ישראל בעזה ב-2014 התקבלו בצורה שלילית על ידי רוב האמריקאים בכלל ואצל מחצית מהצעירים בגילאים 18-29 בפרט. אין לדעת אם מגמה זו תימשך. נתון זה לא אומר שיש תמיכה גדולה יותר בפלסטינים. התמיכה בהם יציבה בשיעור של 20%-10% החל משנת 1993. הציבור האמריקאי ימשיך וודאי לראות בערבים שונים מהאמריקאים ובישראלים כדומים יותר לאמריקאים (הנחה המתבססת בעיקר על תמונות וחדשות). צמיחת זרם המידע החופשי והמידיות של התמונות שהרשת החברתית מאפשרת עלולים לשנות את התדמית הזו.

דעת הקהל האירופאית – דעת הקהל האירופאית לגבי ישראל הופכת ליותר ויותר ביקורתית. בסקר שנערך ב-2013, יותר מ-60% מהנשאלים בצרפת ובגרמניה לא ראו את ישראל 'בעין יפה'. בדעת הקהל הבריטית והצרפתית יש קצוות חדים התומכים בפלסטינים יותר מאשר בישראלים. בפרלמנט האירופאי, יותר ויותר מדינות כולל שבדיה, אירלנד, בריטניה וצרפת, דוחקים להכיר במדינה פלסטינית.

תנועת ה-BDS – תנועה זו הגיעה לנקודה שבה יש לה השפעה שלילית על ישראל. התנועה ממשיכה לצמוח בעיקר באירופה. לדוגמא, ביולי 2014, האיחוד האירופאי הוציא הנחיות שגופים ישראלים המבקשים תמיכה כספית מהאיחוד חייבים להוכיח שאינם פועלים בגולן, במזרח ירושלים או בשטחים. יש ישראלים המצביעים על גידול מהיר של מסחר עם סין, הודו ואפריקה כמגמת נגד למאמצי ה-BDS באירופה.

דמוגרפיה – דעות משתנות באופן דרמטי, אך מגמות דמוגרפיות משתנות פחות. מגמות אלה יציבות ומשתנות באיטיות רבה לאורך שנים. למרות שקיים ויכוח על המספרים המדויקים, המגמות הבסיסיות של האוכלוסייה בישראל, בשטחים ובעזה ידועות כבר שנים.

בעזרת עבודתו של פרופסור סרג'יו דלה-פרגולה, מומחה לדמוגרפיה באוניברסיטה העברית בירושלים, אהרון דוד מילר תאר את מה שהוא מכנה 'הגורל הדמוגרפי הישראלי'. בקצרה, היהודים מהווים 49.8% (או 52% אם כוללים גם את בני המשפחה שאינם יהודים) מכלל האוכלוסייה הגרה בין הירדן לים (כולל השטחים ועזה). האוכלוסייה היהודית צומחת בקצב של 1.8% והאוכלוסייה הערבית בישראל צומחת בקצב של 2.2%. האוכלוסייה בשטחים ובעזה צומחת בקצב של 2.7%. חלקם של היהודים באזור הכולל את ישראל, השטחים ועזה, קטן בהדרגה. בישראל עצמה אחוז היהודים צפוי לעמוד ב-2030 על 79%, אבל כאשר כוללים גם את השטחים ועזה, הפרופורציה הנוכחית של 50-50 תשתנה ב-2030 לטובת הפלסטינים ותעמוד על 56%. אם לא כוללים את עזה בחישוב, ליהודים יהיה רוב גם אחרי 30 שנה.

עננים באופק?

משקיפים מצביעים על כך שישראל היום עומדת בפני בחירה גורלית של מדיניותה: האם להיות מדינה יהודית בעל רוב יהודי החיה לצד מדינה פלסטינית או מדינה דמוקרטית בעלת אוכלוסייה מגוונת ובעלת זכויות שוות, או מדינה יהודית בכל השטח בין הירדן לים בה ליהודים יש זכויות יתר. אין אפשרות לבחור את שלוש האופציות האלה ביחד. למרות שהפלסטינים הם הצד החלש בסכסוך, גם הם חייבים להגיע להחלטות עקרוניות לגבי השלום. מגמות אלה מרמזות שעוד 20 שנה יופיעו עננים שחורים באופק, עננים שקשה יהיה להתעלם מהם בדיוק כפי שאנשים המתעלמים מן ההיסטוריה גורלם לחזור עליה. הסכסוך הישראלי-פלסטיני נמשך כבר עשרות שנים. אם המגמות שתיארנו ימשיכו עוד 20 שנה, האופציה של פתרון שתי מדינות תהיה קשה ויקרה מדי להשגה. יש משקיפים הסבורים שאופציה זו כבר בלתי אפשרי.

מומחים אחדים טוענים, בעקבות המגמות השולטות, ששני הצדדים צועדים לעבר פתרון מדינה אחת אלא אם כן ישראל תחליט על נסיגה חז-צדדית – אלטרנטיבה שנעשית יותר ויותר בעייתית בגלל ריבוי ההתנחלויות בשטחים. מה בדיוק כוללת מדינה אחת, או אפילו פדרציה – עדיין לא ידוע. יש צורך במחקר על מבנה מדינה כזו שתוכל לשמר עקרונות דמוקרטיים.

סטייה מן המסלול הזה תהיה אך ורק אם הצדדים ישנו בצורה דרסטית את נקודת מבטם הנוכחית על הקיפאון ואת המדיניות לפיה הם פועלים.

אנחנו מקווים שעבודה זו תעזור לישראלים, לפלסטינים ולקהילה הבינלאומית להבין ביתר בהירות את מציאות הסטאטוס קוו ואת מחירו, את היתרונות והאלטרנטיבות לסבב ההרסני ואת מחיר התגובות וחוסר המעש הנוכחים, כך שינסו למצוא דרך לסיים את הקיפאון.

תרגום מאנגלית: שרית בלום